

شناخت کلیدواژه‌های امنیتی بیانیه گام دوم و تطبیق آن با واژگان معادل قرآنی و حدیثی

عباس محمودی^۱

هانی زعفرانی^۲

چکیده

بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی را که از سوی مقام معظم رهبری صادر شد، می‌توان راه آینده نظام اسلامی دانست. یکی از محورهای موجود در این بیانیه «امنیت» است. بر اساس آموزه‌های دینی، امنیت، موهبتی الهی است که کمتر، ارزش آن دانسته می‌شود. به دلیل جامعیت دین و نبود نقص در آن، اگر الگوی امنیت بر اساس معیارهای اسلامی تدوین گردد، بیشترین آرامش را برای جامعه به دنبال دارد. نخستین گام برای ترسیم الگوی امنیت بر اساس معیارهای دینی، استخراج کلیدواژه‌های مرتبط با آن از قرآن و حدیث است. پژوهش کنونی کاری بنیادین در این راستاست که می‌تواند برای همه پژوهش‌های دینی حوزه امنیت سودمند باشد. از آن‌جا که بیانیه گام دوم بر اساس مبانی اسلامی تهیه شده، برای پرداختن به ابعاد آن، ابتدا با مطالعه چندین باره بیانیه، واژه‌های مهم و کلیدی، شناسایی شد. سپس واژگان معادل آن در آیات و روایات، شناسایی شده و در پایان، برخی از ابواب مرتبط با هر واژه در منابع حدیثی، معرفی گردید. این مقاله به ارائه کلیدواژه‌های امنیتی بیانیه و تطبیق آن بر قرآن و حدیث می‌پردازد. کلیدواژه‌های سیاسی، فرهنگی - اجتماعی و اقتصادی هم در نوشتارهای جداگانه‌ای عرضه می‌شود. با این روش، همه واژگان کلیدی بیانیه، استخراج شده و با منابع اسلامی تطبیق می‌گردد تا راه را برای پژوهش‌های آینده هموار کند.

۱. (abbasmahmoodi1358@yahoo.com)

۲. دانش‌پژوه سطح دو مرکز تخصصی علوم حدیث حوزه علمیه قم.

واژگان کلیدی

چهل سالگی انقلاب اسلامی، آیت الله خامنه‌ای، معادل‌یابی واژگان قرآنی و حدیثی، علوم سیاسی، معارف قرآن و حدیث

درآمد

بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی گزارشی از گذشته و حال کشور و چشم‌اندازی از آینده را ترسیم می‌کند. این سند، راه‌کار اساسی دست‌یابی به حکومت اسلامی را بیان کرده است. یکی از موضوعات محوری بیانیه، «امنیت» است. قرآن کریم، امنیت را از نعمت‌های بزرگ الهی دانسته و آن را یکی از منّت‌های خدا بر قریش شمرده است.^۳ برای طرّاحی و ارتقای الگوی امنیت اسلامی، نیاز به واژگانی است که بر پایه آن، گزاره‌های امنیتی قرآن و حدیث، کشف شود. این پژوهش تلاش کرده تا در کاری تطبیقی، ابتدا کلیدواژه‌های مرتبط با امنیت را از بیانیه گام دوم استخراج کند و سپس با معادل‌یابی آن در قرآن و حدیث به فهرستی از واژگان امروزی مرتبط با امنیت کلان و واژگان کاربردی معادل آن در متون دینی دست یابد. این فهرست، راه را برای مطالعات بیشتر و دست‌یابی به مجموعه‌ای کامل‌تر از واژگان متناسب، باز می‌کند. سپس در هر محور، به عنوان نمونه، برخی از ابواب روایی مرتبط در منابع حدیثی معرفی می‌شود.

ویژگی این نگاشته افزون بر استخراج فهرست کلیدواژه‌های امنیتی از بیانیه و متون اصیل دینی، «معادل‌یابی واژگان» است. این معادل‌یابی می‌تواند در کارهای مشابه تکرار شده و راه را برای فعالیت‌های مشترک میان کارشناسان علوم سیاسی و امنیتی و پژوهشگران علوم دینی هموارتر سازد. این مقاله، با روش کتابخانه‌ای و بهره‌گیری از نرم افزارهای جامع الاحادیث، جامع التّفسیر، و مکتبه اهل بیت (علیهم‌السلام)، تهیه شده است. یادآوری می‌شود که کلیدواژه‌های مترادف موجود در بیانیه، تجمیع شده و ذیل یک عنوان آمده و عناوین بر اساس حروف الفبا تنظیم گردیده است. همچنین برای معادل‌یابی به ریشه یا کاربری‌های پرتکرار واژه در متون دینی توجه شده است.

۳. ن. کنه قریش، ۴.

۱. استبداد

خودرأیی به همراه ستم از ویژگی‌های مستکبران است. آنها برای تأمین خواسته‌های غیر عادی خود، امنیت دیگران را به خطر می‌اندازند. در آموزه‌های دینی، استبداد، منفور است. کلیدواژه‌ها و ابواب قابل پیگیری در این موضوع عبارت است از:

استبد	استأثر	اثره	جور	کلیدواژه‌های قرآنی - حدیثی
جائر	ظلم	جبت	طاغوت	
عاد	باطل	سلطان	سَط	
اثم	اضطهد	یتیم	فقیر	
غلة	قاصمة	تکبر	فخر	
مختال		عُجب		
الکافی: بابُ الظلم ^۵ و بابُ الفخرِ وَ الْکِبْرِ ^۶				
ثواب الاعمال: بابُ عقابِ مَنْ تَعَرَّضَ لِسُلْطَانِ جَائِرٍ ^۶ و بابُ عقابِ حُبِّ الدُّنْيَا وَ عِبَادَةِ الطَّاغُوتِ ^۷				
مکارم الاخلاق: بابُ صَلَاةِ الْمَظْلُومِ ^۸				
وسائل الشیعة: بابُ تَحْرِيمِ الرِّضَا بِالظُّلْمِ وَ الْمَعُونَةِ لِلظَّالِمِ وَ اِقَامَةِ عُدْرِهِ ^۹ و بابُ وُجُوبِ تَوْقِي دَعْوَةِ الْمَظْلُومِ بِتَرْكِ الظُّلْمِ وَ دَعْوَةِ الْوَالِدَيْنِ بِتَرْكِ الْعُقُوقِ وَ اسْتِحْبَابِ دُعَاءِ الْمَظْلُومِ وَ الْوَالِدَيْنِ ^{۱۰}				
تصنيف غرر الحکم: بابُ مِنْ اسْتَبَدَّ بِرَأْيِهِ زَلَّ ^{۱۱}				
ابواب حدیثی مرتبط				

۲. استقلال و آزادی

استقلال و آزادی دو واژه‌ای است که معمولاً با هم به کار می‌رود. در بیانیه گام دوم آمده: استقلال ملی به معنی آزادی ملت و حکومت از تحمیل و زورگویی قدرت‌های سلطه‌گر جهان است و آزادی اجتماعی به معنای حقّ

۴. ج ۲، ص ۳۳۰.
 ۵. همان، ص ۳۲۸.
 ۶. ص ۲۴۸.
 ۷. ص ۲۵۴.
 ۸. ص ۳۳۷.
 ۹. ج ۱۶، ص ۵۵.
 ۱۰. ج ۷، ص ۱۲۸.
 ۱۱. ص ۴۴۳.

تصمیم‌گیری و عمل کردن و اندیشیدن برای همه افراد جامعه است و این هر دو از جمله ارزش‌های اسلامی‌اند و این هر دو عطیة الهی به انسان‌هایند.

در جایی دیگر از همین بیانیه آمده:

منزلت آزادی و استقلال را کسانی بیشتر می‌دانند که برای آن جنگیده‌اند.

اسلام همه انسان‌ها را آزاد خوانده^{۱۲} و با راه کار روشن، برای محو بردگی، تلاش کرده است. در قرآن کریم، واژه استقلال نیامده؛ اما از مفاهیم مشابه آن استفاده شده است:

الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَلِيَّتَهُمْ
عِنْدَهُمُ الْعِزَّةُ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا.^{۱۳}

همان‌ها که کافران را به جای مؤمنان، دوست خود انتخاب می‌کنند. آیا عزت و آبرو نزد آنان می‌جویند؟ با این که همه عزت‌ها از آن خداست.

یا در جایی دیگر می‌فرماید:

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا.^{۱۴}

کسی که خواهان عزت است (باید از خدا بخواهد چرا که) تمام عزت برای خداست.

همچنین از این آیه نیز می‌توان برای مفهوم استقلال بهره برد:

يَقُولُونَ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ وَلِلَّهِ

الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ.^{۱۵}

آنها می‌گویند: «اگر به مدینه بازگردیم، عزیزان، ذلیلان را بیرون می‌کنند.» در حالی که عزت مخصوص خدا و رسول او و مؤمنان است ولی منافقان نمی‌دانند.

۱۲. امیر مؤمنان علیه السلام فرمودند: «إِنَّ النَّاسَ كُلَّهُمْ أحرارٌ إِلَّا مَنْ أَقَرَّ عَلَى نَفْسِهِ بِالْعُبُودِيَّةِ وَهُوَ مُدْرِكٌ مِنْ عَبْدٍ أَوْ أَمَةٍ وَمَنْ شَهِدَ عَلَيْهِ بِالرَّقِّ صَغِيرًا كَانَ أَوْ كَبِيرًا» مردم همه آزاد و صاحب اختیارند، مگر دو دسته: کسی که به بردگی خود اعتراف نماید، خواه غلام باشد یا کنیز و کسی که گواهان به بردگی او گواهی دهند خواه آن شخص کوچک باشد یا بزرگ. (الکافی، ج ۶، ص ۱۹۵)

۱۳. النساء، ۱۳۹.

۱۴. الفاطر، ۱۰.

۱۵. المنافقون، ۸.

یکی از عرصه‌های استقلال، استقلال علمی یک کشور است که عزت عمومی را در پی دارد. امیر مؤمنان علیه السلام می‌فرماید:

مِنْ فَضْلِ عِلْمِكَ إِسْتِقْلَالُكَ لِعِلْمِكَ.^{۱۶}

از بزرگی و عظمت علم تو، استقلال در علمت است.

در منابع حدیثی، ابواب مختلفی متناسب با این موضوع وجود داشته و کلیدواژه‌های متعددی می‌تواند راهنمای پژوهشگران باشد:

غنی	عزّة	كرامة	استقلال	کلیدواژه‌های قرآنی - حدیثی
احرار	حرّية	حرّ	فقر	
زهد	عتق	عبید	اختیار	
عزّ النفس	عزّ القدر	مروّة	فتوة	
صيانة النفس				
الجعفریات: بابُ فَضْلِ الْغِنَى ^{۱۷}				ابواب حدیثی مرتبط
من لا يحضره الفقيه: بابُ الْحُرِّيَّةِ ^{۱۸}				
تصنيف غرر الحكم: الفصل الخامس: مدح الغنى ^{۱۹}				

۳. استکبار

یکی دیگر از کلیدواژه‌های مورد تأکید مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم، استکبارستیزی است. ایشان استکبار را در برابر اسلام قرار دادند. قرآن کریم عامل گمراهی شیطان را استکبار او معرفی نموده و می‌فرماید:

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ

وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ.^{۲۰}

و یاد کن هنگامی را که به فرشتگان گفتیم: «برای آدم سجده و خضوع کنید.» همگی سجده کردند جز ابلیس که سر باز زد و تکبر ورزید و به خاطر نافرمانی و تکبرش از کافران شد.

۱۶. عيون الحكم و المواعظ، ص ۴۷۳.

۱۷. ص ۱۵۵.

۱۸. ج ۳، ص ۱۴۱.

۱۹. ص ۳۶۹.

۲۰. البقرة، ۳۴.

دوری از کبر به عنوان ریشه استکبار، همواره مورد توجه پیشوایان دینی بوده است. امام صادق علیه السلام می‌فرمایند:

الْكِبْرُ أَنْ تَغْوِصَ النَّاسَ وَ تَسْفَهَ الْحَقَّ. ۲۱.

کبر این است که مردم را خوار شماری و حق را سفاقت دانی.
امام حسین علیه السلام استکبار را این‌گونه تصویر کرده‌اند:

الْإِسْتِكْبَارُ صَلْفٌ. ۲۲.

استکبار، خودبزرگ بینی است.

کلیدواژه‌ها و ابواب متناسب با این موضوع عبارت است از:

تکبر	کبر	مستکبر	استکبار	کلیدواژه‌های قرآنی - حدیثی
استثمار	اختیال	مختال	فخر	
جبار		عصبيت	عُجْب	
الزَّهْدُ: بَابُ التَّوَّاضِعِ وَ الْكِبْرِ ۳۳				ابواب حدیثی مرتبط
الكَافِي: بَابُ الْكِبْرِ ۲۴ وَ بَابُ الْفَخْرِ وَ الْكِبْرِ ۲۵				

۴. اقتدار، قدرت، ایستادگی و تسلیم‌ناپذیری

واژگان یادشده، کلیدهای عزت یک ملت بوده و دل‌گرمی و نشاط جامعه را به همراه دارد. فرد یا جامعه‌ای که اقتدار نداشته باشد رو به ضعف و زوال می‌رود. این جامعه سست، به بهانه‌های مختلف از مسؤولیت‌های خود، کناره گرفته و راه بهانه‌جویی را در پیش می‌گیرد. امیر مؤمنان علیه السلام می‌فرمایند:

إِذَا قَلَّتِ الْمَقْدَرَةُ كَثُرَ التَّعَلُّلُ بِالْمَعَاذِيرِ. ۲۶.

هرگاه قدرت کم شود، توسل جستن به بهانه‌ها در تعلل و سستی امور افزایش می‌یابد.

۲۱. الکافی، ج ۲، ص ۳۱۰.
۲۲. نزهة الناظر، ص ۸۱.
۲۳. ص ۵۵.
۲۴. ج ۲، ص ۳۰۹.
۲۵. همان، ص ۳۲۸.
۲۶. غرر الحکم، ص ۲۸۴.

یکی از اصول اجتماعی اسلام، اصل اقتدار و قدرت‌مندی است:

وَ أَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ. ۲۷

هر نیرویی در قدرت دارید، برای مقابله با آنها (دشمنان)، آماده سازید.
قرآن کریم در نمونه‌های متعدد بر کار قدرت‌مندانه سفارش کرده است؛ مثلاً خطاب به حضرت یحیی عَلَيْهِ السَّلَام می‌فرماید:

يَا يَحْيَىٰ خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ. ۲۸

ای یحیی، کتاب خدا را با قوت بگیر.
در جای دیگری خطاب به مؤمنان می‌فرماید:

خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ. ۲۹

آن چه برای شما آمده را با قدرت بگیرید.
همچنین خطاب به حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَام می‌فرماید:

فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ. ۳۰

پس آن دستورات را با جدیت بگیر.

امیر مؤمنان عَلَيْهِ السَّلَام ایستادگی در برابر دشمن و حضور در میدان جنگ را ضروری شمرده و خطاب به سپاهیان خویش می‌فرماید:

و قُلْتُ لَكُمْ اغزوهُم قَبْلَ أَنْ يَغزَوْكُمْ فَوَاللَّهِ مَا غَزَى قَوْمٌ قَطُّ فِي عَقْرِ دَارِهِمْ إِلَّا ذَلُّوا. ۳۱

و گفتم پیش از آن که آنها با شما بجنگند با آنان نبرد کنید، به خدا سوگند، هر ملتی که درون خانه خود مورد هجوم قرار گیرد، ذلیل خواهد شد.

۲۷. الانفال، ۶۰.

۲۸. مریم، ۱۲.

۲۹. البقرة، ۶۳.

۳۰. الاعراف، ۱۴۵.

۳۱. نهج البلاغة، خطبه ۳۷.

آن حضرت در روایت دیگری، داشتن نیروی نظامی قوی را پناهگاه استوار رعیت، زینت و وقار زمامداران، شکوه دین و راه تحقق امنیت کشور دانسته‌اند.^{۳۲}
در منابع روایی شیعه، ابواب و کلیدواژه‌های متعددی برای این موضوع وجود دارد:

غلبة	سداد	سَلَطَ	تَسَلَّطَ	کلیدواژه‌های قرآنی - حدیثی
قوی	هاشم	قَامَعَ	قَاصَمَ	
شجاعة	غیره	قَوَّة	قَدْرَة	
حرب	جهاد	دفاع	شجاع	
عز	أبطال	مِحْرَبًا	قیام	
ذلة	ذلیل	عزیز	عزة	
استقیموا	استقم	استقامة	ذُلّ	
حلم	صبر	حزم	مقاومة	
ضعف	كرامة	غنى	استقلال	
عسکر	جبان	جبن	ضعیف	
امنية	جَحْفَل	مِقْنَب	خمیس	
جیش		جند		
الكافی: بَابُ الرِّضَا بِمَوْهَبَةِ الْإِيمَانِ وَ الصَّبْرِ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ بَعْدَهُ ۳۳ وَ بَابُ الْجَلْمِ ۳۴				
وقعة صفین: ص ۱۰۴ و ۱۲۶				
تصنيف غرر الحكم: الفصل السابع: فِي الصَّبْرِ وَ الْجَلْمِ وَ الْإِسْتِقَامَةِ ۳۵				
بحار الانوار: بَابُ الصَّبْرِ وَ الْيُسْرِ بَعْدَ الْعُسْرِ ۳۶ وَ بَابُ الْجَلْمِ وَ الْعَفْوِ وَ كَطْمِ الْغَيْظِ ۳۷ وَ بَابُ الْغَيْرَةِ وَ الشَّجَاعَةِ ۳۸				

۳۲. نهج البلاغة، نامه ۵۲: فَالْجُنُودُ بِإِذْنِ اللَّهِ حُصُونُ الرَّعِيَّةِ وَ زِينَةُ الْوَلَاةِ وَ عِزُّ الدِّينِ وَ سُبُلُ الْأَمْنِ وَ لَيْسَ تَقْوَمُ الرَّعِيَّةُ إِلَّا بِهِمْ (پس سپاهیان به فرمان خدا، پناهگاه استوار رعیت و زینت زمامداران، شکوه و عزت دین، و راه‌های تحقق امنیت کشورند و امور مردم جز با سپاهیان استوار نگردد).

۳۳. ج ۲، ص ۲۴۵.
۳۴. همان، ص ۱۱۱.
۳۵. ص ۲۸۰.
۳۶. ج ۶۸، ص ۵۶.
۳۷. همان، ص ۳۹۷.
۳۸. همان، ص ۳۴۲.

۵. امنیت

امنیت، پایه آسایش است. بر اساس آموزه‌های دینی، امنیت، نعمتی الهی است^{۳۹} که همه به آن نیاز دارند. امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

ثَلَاثَةُ أَشْيَاءٍ يَحْتَاجُ النَّاسُ طَرًّا إِلَيْهَا الْأَمْنُ وَالْعَدْلُ وَالْخِصْبُ.^{۴۰}

سه چیز است که همه مردم به آن احتیاج دارند؛ امنیت، عدالت و آسایش.

از ریشه «امن» ۶۲ واژه مشتق شده که ۸۷۹ بار در قرآن کریم به کار رفته است.^{۴۱} برخی کلیدواژه‌ها و ابواب مرتبط با این موضوع عبارت است از:

امن	امان	سکون القلب	شَرُّ الْبِلَادِ
البلد الامین	وحشة	خوف	منع التغور
خِصْب	رفاهية العیش	لا امن فيه	شَرُّ الْاَوْطَانِ
تصنيف غرر الحكم: الفصل السابع: فی الامن ^{۴۲}			
ابواب حدیثی مرتبط			
وسائل الشيعة: بابُ جَوَازِ نَقْلِ الزَّكَاةِ أَوْ بَعْضِهَا مِنْ بَلَدٍ إِلَى آخَرَ مَعَ الْأَمْنِ وَ وُجُوبِهِ مَعَ عَدَمِ الْمُسْتَحِقِّ هُنَاكَ ^{۴۳} و بابُ زيارَةِ الْحُسَيْنِ وَ الْأَئِمَّةِ فِي حَالِ الْخَوْفِ وَ الْأَمْنِ ^{۴۴} و بابُ اشْتِرَاطِ الْوُجُوبِ بِالْعِلْمِ بِالْمَعْرُوفِ وَ الْمُنْكَرِ وَ تَجْوِيزِ التَّأْثِيرِ وَ الْأَمْنِ مِنَ الضَّرَرِ ^{۴۵}			
دانش‌نامه قرآن و حدیث: الْفَصْلُ الْأَوَّلُ: مَوْقِعُ الْأَمْنِ فِي النِّظَامِ الْإِسْلَامِيِّ ^{۴۶}			

۳۹. رسول خدا صلی الله علیه و آله: «نِعْمَتَانِ مَكْفُورَتَانِ: الْأَمْنُ وَ الْعَافِيَةُ» (الخصال، ج ۱، ص ۳۴)

۴۰. تحف العقول، ص ۳۲۰.

۴۱. ن. كذ المعجم الاحصائي لالفاظ القرآن الكريم، ج ۱، ص ۳۷۲.

۴۲. ص ۴۴۷.

۴۳. ج ۹، ص ۲۸۲.

۴۴. ج ۱۴، ص ۴۵۶.

۴۵. ج ۱۶، ص ۱۳۶.

۴۶. ج ۷، ص ۴۹۸.

۶. انقلاب

انقلاب و انقلابی‌گری یکی از پرکاربردترین کلیدواژه‌های بیانیه گام دوم بوده و ۷۲ بار تکرار شده است. معنای انقلاب با مفهوم جهاد، گره خورده است. امیر مؤمنان علیه السلام در تشویق به جهاد فرمودند:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَرَضَ الْجِهَادَ وَ عَظَّمَهُ وَ جَعَلَهُ نَصْرَهُ وَ نَاصِرَهُ وَ
 اللَّهُ مَا صَلَحَتْ دُنْيَا وَ لَا دِينٌ إِلَّا بِهِ.^{۴۷}

خداوند، جهاد را واجب گردانید، آن را بزرگ داشت و مایه پیروزی و یاور خود قرار داد. به خدا سوگند، کار دنیا و دین، جز با جهاد سامان نمی‌یابد.

ابواب و واژگان مرتبط با این موضوع عبارت است از:

ثورة	ثورة	انبعاث	نهضة	کلیدواژه‌های قرآنی - حدیثی
مُشَاقَّةٌ	قتال	قیام	منازعة	
جهاد				ابواب حدیثی مرتبط
الکافی: بَابُ وُجُوهِ الْجِهَادِ ^{۴۸} وَ بَابُ فَضْلِ الْجِهَادِ ^{۴۹} عوالم العلوم: بَابُ عَزْمِهِ عَلَى الثَّوْرَةِ ضِدَّ الطُّغْيَانِ الْأَمْوِيِّ ^{۵۰}				

۷. ایران

واژه ایران در بیانیه گام دوم بیش از چهل بار تکرار شده است. همراهی این واژه با کلماتی چون قدرت‌مند، سربلند، باقدرد و ... موجب شد تا به عنوان یکی از کلیدواژه‌های امنیتی، بررسی شود. آیات متعددی در قرآن به ایران و ایرانیان تفسیر شده است؛ مانند سوره محمد، آیه ۳۸، سوره نساء، آیه ۱۳۳، سوره مائده، آیه ۵۴، سوره جمعه، آیه ۳ و سوره شعراء، آیه ۱۹۸. روایات متعددی هم درباره سرزمین ایران و ایرانیان وارد شده است؛ مانند این حدیث از پیامبر صلی الله علیه و آله:

لَوْ كَانَ الدِّينُ مُعَلَّقًا بِالثَّرِيَا لَتَنَاوَلَهُ أَنَا مِنْ أَبْنَاءِ فَارَسٍ.^{۵۱}

اگر دین به ثریا آویخته باشد مردمانی از ایرانیان آن را به دست خواهند آورد.

۴۷. الکافی، ج ۵، ص ۸.

۴۸. ج ۵، ص ۹.

۴۹. همان، ص ۹.

۵۰. ج ۱۹، ص ۳۵۷.

۵۱. کنز العمال، ج ۳۴۱۳۰.

در روایت دیگری از ایشان آمده:

أَعْظَمُ النَّاسِ نَصِيْبًا فِي الْإِسْلَامِ أَهْلُ فَارَسٍ.^{۵۲}

بزرگ‌ترین سهم را در اسلام، مردم ایران دارند.

این روایت نیز از پیامبر ﷺ نقل شده:

أَسْعَدُ الْعَجَمِ بِالْإِسْلَامِ أَهْلُ فَارَسٍ.^{۵۳}

خوشبخت‌ترین ملت غیر عرب به واسطه اسلام، مردم ایرانند.

در گزارش دیگری آمده: روزی رسول خدا ﷺ این آیه را تلاوت می‌کردند:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ
يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ.^{۵۴}

ای کسانی که ایمان آورده‌اید اگر از دینتان روی برگردانید به زودی خدای متعال جای شما را به مردمی غیر از شما خواهد داد که خداوند را دوست دارند و خداوند نیز آنها را دوست دارد.

از آن حضرت پرسیدند:

کسانی که اگر ما روی برگردانیم خداوند آنها را به جای ما قرار می‌دهد چه کسانی هستند؟

رسول خدا ﷺ در حالی که با دست بر دوش سلمان فارسی زدند، فرمودند:

این مرد و قوم او هستند.^{۵۵}

۵۲. همان، ج ۱۲۶، ۳۴.
۵۳. همان، ج ۱۲۵، ۳۴.
۵۴. المائدة، ۵۴.
۵۵. مجمع البیان، ج ۳، ص ۳۲۶.

همچنین در تفسیر آیه «وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَىٰ بَعْضِ الْأَعْجَمِينَ فَقَرَأَهُ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا بِهِ مُؤْمِنِينَ»^{۵۶} یعنی و اگر آن را بر برخی از غیر عرب زبانان نازل می‌کردیم و پیامبر آن را برایشان می‌خواند، عرب‌ها به آن ایمان نمی‌آوردند؛ از امام صادق علیه السلام روایت شده:

لَوْ أَنْزَلَ الْقُرْآنُ عَلَى الْعَجَمِ مَا آمَنَتْ بِهِ الْعَرَبُ وَ قَدْ نُزِّلَ عَلَى الْعَرَبِ
فَأَمَنَتْ بِهِ الْعَجَمُ فَهَذِهِ فَضِيلَةُ الْعَجَمِ.^{۵۷}

اگر قرآن بر غیر عرب‌ها نازل می‌شد، عرب‌ها به آن ایمان نمی‌آوردند؛ در حالی که بر عرب‌ها نازل شد و عجم‌ها به آن ایمان آوردند و این فضیلتی است برای عجم‌ها.

برای تحقیق و پژوهش در مورد ایران و ایرانیان از منظر آموزه‌های دینی می‌توان کلیدواژه‌ها و ابواب زیر را بررسی کرد:

اغترب	مَوَالِی	فارس	فرس	کلیدواژه‌های قرآنی - حدیثی
اوطان	عجم	اعاجم	اعجمین	
اوطان	عجم	اعاجم	قریة	
	بلد	تربة	بالمشرق	
میزان الحکمة: بابُ الفُرسِ وَ العِلْمِ ^{۵۸} و بابُ الفُرسِ وَ الایمان ^{۵۹}				ابواب حدیثی مرتبط

۸. بازرسی و نظارت

یکی از حیاتی‌ترین ارکان مدیریت سالم و کارآمد، وجود نظارت و بازرسی دقیق است. نظارت درست می‌تواند جلو فساد را بگیرد. بر اساس آموزه‌های اسلامی، نظارت از سنت‌های الهی است؛ چنان‌که قرآن کریم می‌فرماید:

۵۶. الشعراء، ۱۹۸.

۵۷. تفسیر القمی، ج ۲، ص ۱۲۴.

۵۸. ج ۹، ص ۸۲.

۵۹. همان، ج ۹، ص ۸۲.

قُلْ اَعْمَلُوا فَسَيَرَى اللهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ
اِلَىٰ عَالَمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ. ٦٠

بگو: عمل کنید؛ خداوند و فرستادگان او و مؤمنان، اعمال شما را می‌بینند و به زودی به سوی دانای نهن و آشکار، باز گردانده می‌شود.

فرشتگان، اعضای بدن انسان، زمان و زمین از دیگر شاهدان بر انسان هستند. واژه نظارت با مشتقات آن ۲۹ بار در قرآن کریم آمده است. این نظارت، همیشگی و همه‌جایی است:

يَا بَنِيَّ اِنَّهَا اِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ اَوْ فِي
السَّمَاوَاتِ اَوْ فِي الْاَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللهُ اِنَّ اللهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ. ٦١

پسرم، اگر به اندازه سنگینی دانه خردلی عمل خوب یا بد باشد و در دل سنگی یا در گوشه‌ای از آسمان‌ها یا زمین پنهان گردد، خداوند آن را در روز قیامت برای حسابرسی خواهد آورد.

برخی از ابواب و واژگان متناسب با این موضوع عبارت است از:

ناظر	نظارت	تجسس	تفتیش	کلیدواژه‌های قرآنی - حدیثی
يعلم	شهداء	شهيد	شاهد	
مراقبة		يسال	باعيننا	
نهج البلاغة: الكتاب ٣١ و ٦٠				
میزان الحكمة: بابُ جَوَازُ التَّجَسُّسِ لِكَشْفِ الْمَأْمَرَاتِ ٦٢ و بابُ النَّهْيِ عَنِ تَفْتِيشِ الْأَدْيَانِ ٦٣				
ابواب حدیثی مرتبط				
دانش‌نامه امیر المؤمنین <small>عليه السلام</small> : بابُ مُرَاقَبَةِ السُّوقِ مُبَاشَرَةً و المُرَاقَبَةِ لِذَفْعِ مَظَالِمِ الْجُنُودِ وَ الرِّقَابَةِ عَلَى الْمَوَاقِفِ الْقَضَائِيَّةِ				
دانش‌نامه قرآن و حدیث: بابُ الرِّقَابَةِ عَلَى أَخْذِ الْحُقُوقِ الْمَالِيَّةِ و بابُ مُرَاقَبَةِ الْعُمَّالِ				

٦٠. التَّوْبَةُ، ١٠٥.
٦١. لِقَمَانَ، ١٦.
٦٢. ج ٢، ص ٢٠٨.
٦٣. همان، ج ٢، ص ٢٠٨.

۹. بیگانه

مقام معظم رهبری همیشه دنباله‌روی بیگانگان را ممنوع شمرده‌اند. بیانیه گام دوم، دو بار از این واژه استفاده کرده است. آموزه‌های دینی پیروی از بیگانگان و کافران را ناپسند دانسته تا جایی که شبیه‌شدن به آنها در لباس، خوراک و شکل ظاهری ممنوع شده است. در روایتی از امیر مؤمنان علیه السلام آمده:

أَوْحَى اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِلَى نَبِيِّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ، قُلْ لِقَوْمِكَ لَا يَلْبَسُوا
لِيَاسَ أَعْدَائِي وَ لَا يَطْعَمُوا مَطَاعِمَ أَعْدَائِي وَ لَا يَتَشَكَّلُوا بِمَشَاكِلِ
أَعْدَائِي فَيَكُونُوا أَعْدَائِي كَمَا هُمْ أَعْدَائِي.^{۶۴}

خداوند عزّ و جلّ به پیامبری از پیامبران، وحی فرمود که به قومت بگو جامه دشمنان مرا نپوشند و خوراک دشمنان مرا نخورند و خود را به شکل دشمنان من درنیاورند؛ زیرا اگر چنین کنند، این‌ها نیز همانند آنان، دشمن من خواهند بود.

واژگان و ابواب زیر با این موضوع، ارتباط دارد:

عدوّ	اعداء	عداوة	ابغض	کلیدواژه‌های قرآنی - حدیثی
مناصبه	ثوائر	تشاجر	شاقّ	
شنیء	معاندة	معاندين	تکالبهم	
خاصم	خصوم	لد	وتر	
ناواه	تعذی	کفار	مشرك	
	بعید	للبعد		
الکافی: بابُ الأعداءِ علی العدوّ ^{۶۵}				ابواب حدیثی مرتبط
وسائل الشیعة: بابُ عدمِ قبولِ شهادةِ الفاسقِ وَ الْمُتَمِّهِمِ وَ الخَصْمِ ^{۶۶}				

۶۴. الجعفریات، ص ۲۳۴.

۶۵. ج ۲، ص ۱۱.

۶۶. ج ۲۷، ص ۳۷۳.

۱۰. توطئه و خباث

مقام معظم رهبری، توطئه را هم‌ردیف شقاوت، خصومت و خباث دانسته است. در ادبیات دینی، توطئه و خدعه نسبت به مسلمانان، نکوهش شده است. امیر مؤمنان علیه السلام فرمودند:

الْفِتْنَةُ مَقْرُونَةٌ بِالْفَنَاءِ.^{۶۷}

فتنه با نابودی همراه است.

ایشان در جایی دیگر فرمودند:

أَيُّكَ وَالْحَدِيدَةَ فَإِنَّ الْحَدِيدَةَ مِنْ خُلُقِ اللَّئِيمِ.^{۶۸}

از نیرنگ بهره‌یز؛ به راستی که خدعه از اخلاق افراد پست است.

برخی از کلیدواژه‌ها و ابواب مرتبط با این موضوع عبارت است از:

حيلة	خدعة	مکر	فتنة	کلیدواژه‌های قرآنی - حدیثی
غش	تزوير	بائقة	غائلة	
فاسد	خبث	خبیث	عذر	
ارجاس				
بحار الانوار: بابُ الْمَكْرِ وَالْحَدِيدَةِ وَالْغِشِّ وَالسَّعْيِ فِي الْفِتْنَةِ ^{۶۹} الْفِتْنَةُ ^{۶۹}				
وسائل الشیعة: بابُ جَوَازِ الْحَلْفِ عَلَى غَيْرِ الْوَاقِعِ جَهْرًا وَاسْتِثْنَاءِ مَشِيَّةِ اللَّهِ سِرًّا لِلْخُدْعَةِ فِي الْحَرْبِ ^{۷۰}				

۱۱. تهدید

تهدید و تطمیع از ابزارهای شیطانی دشمنان برای به شکست کشاندن مسلمانان بوده است. از نخستین روزهای اعلان اسلام، کافران و منافقان با ابزار مختلف به تهدید رسول خدا صلی الله علیه و آله پرداختند و هنگامی که از تهدید ناامید شدند به تطمیع روی آوردند. کلیدواژه‌ها و ابواب مرتبط با این موضوع عبارت است از:

۶۷. غرر الحکم، ص ۴۶۴.

۶۸. غرر الحکم، ص ۲۹۱.

۶۹. ج ۷۲، ص ۲۸۳.

۷۰. ج ۲۳، ص ۲۷۳.

تهدید	تخویف	تحدیر	وعید	کلیدواژه‌های قرآنی - حدیثی
و قد کان من انتشار حبلكم	سَرَحْتُ إِلَيْهِ جیشا	جزاکم الله	تطمیع	
انذار				ابواب حدیثی مرتبط
نهج البلاغة: خطبه ۲۲ و ۳۶ و ۱۰۵				
الوافی: بابُ خُطْبَتِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي مُعَانَبَةِ الْأُمَّةِ وَ وَعِيدِ بَنِي أُمَيَّةَ ۷۱				

۱۲. جاسوس

جاسوس، کسی است که برای بیگانگان اطلاعات گردآوری می‌کند. امام صادق علیه السلام درباره تجسس در امور مردم فرمودند:

لَا تُفْتَشِ النَّاسَ فَتَبْقَى بِلا صَدِيقٍ ۷۳

از نهان مردمان بازرسی مکن تا بی‌دوست نمانی.

برای تحقیق در این موضوع، بررسی کلیدواژه‌ها و ابواب زیر سودمند است:

تَجَسَّسُوا	تَجَسَّس	جواسیس	جاسوس	کلیدواژه‌های قرآنی - حدیثی
سَمَاعُونَ	سَمَاع	خیانة	عین	
لَا تُفْتَشِ	عَوْرَاتِ المؤمنین	عَثْرَاتِ المسلمین	لَا تَحَسَّسُوا	
الکافی: بابُ الْإِغْضَاءِ ۷۳				ابواب حدیثی مرتبط
سیره ابن هشام: حکایت جاسوسی نعیم بن مسعود ۷۴				
میزان الحکمة: بابُ حُكْمِ الْجَاسُوسِ ۷۵ وَ بابُ جَوَازِ التَّجَسُّسِ فِي الْخُرُوبِ ۷۶ وَ بابُ جَوَازِ التَّجَسُّسِ لِكَشْفِ الْمَأْمَرَاتِ ۷۷ وَ بابُ النَّهْيِ عَنِ تَفْتِيشِ الْأَدْيَانِ ۷۸ وَ بابُ النَّهْيِ عَنِ تَعَقُّبِ عُيُوبِ النَّاسِ ۷۹				

- ۷۱. ج ۲۶، ص ۴۹.
- ۷۲. الکافی، ج ۲، ص ۶۵۲.
- ۷۳. ج ۲، ص ۶۵۱.
- ۷۴. ج ۳، ص ۲۴۰.
- ۷۵. ج ۲، ص ۲۱۴.
- ۷۶. همان، ص ۲۰۹.
- ۷۷. همان، ص ۲۰۷.
- ۷۸. همان، ص ۲۰۶.
- ۷۹. همان.

۱۳. حصر و تحریم

حصر و تحریم از ابزارهای فشار دشمن است. تحریم، امنیت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جوامع را تهدید می‌کند. اسلام، الگوی مبارزه با تحریم ارائه کرده است. دشمنان رسول خدا ﷺ ایشان و پیروانشان را تحریم کردند؛ به گونه‌ای که محاصره‌های سخت در شعب ابی طالب رقم خورد. در برابر، خداوند، راه مقابله با تحریم و محاصره را به پیامبرش نشان داد و ایشان توانستند سخت‌ترین تحریم‌ها را در مدت سه سال پشت سر بگذارند. همچنین کافران، مسلمانان مدینه را تحریم کردند؛ ولی پیامبر ﷺ توانستند با تحریم قریش، آنها را نیازمند مسلمانان کنند و تحریم‌هایشان را بی‌اثر سازند. برای تحقیق در این موضوع، جستجو و مطالعه کلیدواژه‌ها و ابواب زیر مناسب است:

احاطه	منع	حصر	صدّ	کلیدواژه‌های قرآنی - حدیثی
شعب ابی طالب		استقلال	احاطوا	
الكافی: بَابُ مَنْ مَنَعَ مُؤْمِنًا شَيْئًا مِنْ عِنْدِهِ أَوْ مِنْ عِنْدِ غَيْرِهِ ^{۸۰}				ابواب حدیثی مرتبط
دعائم الاسلام: بَابُ ذِكْرِ الصَّدِّ وَالْإِحْصَارِ ^{۸۱}				

۱۴. خیانت

خیانت، ویژگی ناپسندی است که گاهی ضربات جبران‌ناپذیری به جامعه اسلامی وارد می‌کند. رسول خدا ﷺ فرمودند:

لَيْسَ مِنَّا مَنْ خَانَ بِالْأَمَانَةِ^{۸۲}.

کسی که در امانت، خیانت کند از ما نیست.

در روایت دیگری از آن حضرت آمده:

الْمَكْرُ وَالْحَدِيْعَةُ وَالْخِيَانَةُ فِي النَّارِ^{۸۳}.

مکار، نیرنگ‌باز و خائن در آتشند.

برای تحقیق در این زمینه، جستجوی کلیدواژه‌ها و ابواب زیر، مناسب است:

۸۰ ج ۲، ص ۳۶۷.

۸۱ ج ۱، ص ۳۳۴.

۸۲ مشکاة الانوار، ص ۵۲.

۸۳ الجعفریات، ص ۱۷۱.

اشرار	شقیّ	خائن	خیانة	کلیدواژه‌های قرآنی - حدیثی
خدعة	مکر	منافق	نفاق	
افک	عذر	کذب	خديعة	
الکافی: بابُ الْمَكْرِ وَالْعَدْرِ وَالْخَدِيعَةِ ^{۸۴}				ابواب حدیثی مرتبط
تهذيب الاحكام: بابُ الْحَدِّ فِي السَّرْقَةِ وَالْخِيَانَةِ وَالْخُلْسَةِ وَ نَبْشِ الْقُبُورِ وَالْخَنْقِ وَالْفَسَادِ فِي الْأَرْضِينَ ^{۸۵}				
وسائل الشيعة: بابُ عَدَمِ جَوَازِ اِثْمَانِ الْخَائِنِ وَالْمُضَيِّعِ وَ اِفْسَادِ الْمَالِ ^{۸۶}				
میزان الحكمة: بابُ الْخِيَانَةِ ^{۸۷} وَ بابُ النَّهْيِ عَنِ الْخِيَانَةِ وَ لَوْ بِالْخَائِنِ ^{۸۸} وَ بابُ غَايَةِ الْخِيَانَةِ ^{۸۹}				

۱۵. خصومت

خصومت، ویژگی دشمن است. برای مقابله با خصومت دشمنان، قرآن کریم و اهل بیت علیهم السلام راه کار ارائه کرده‌اند. با بررسی کلیدواژه‌ها و ابواب زیر می‌توان بسیاری از گزاره‌های مرتبط با این موضوع را یافت:

عداوة	أعداء	خاصم	خصومة	کلیدواژه‌های قرآنی - حدیثی
خصوم	ثوئر	تشاجر	شاقّ	
شنيء	معاندة	معاندين	وتر	
مناصبه	ناواه	تعدي	شحناء	
مشاركة	تكالبيهم	لَدَد	ابغض	
الصّحيفة السجّادية: الدّعاء ۱۷				ابواب حدیثی مرتبط
الکافی: بابُ الْمِرَاءِ وَالْخُصُومَةِ وَ مُعَادَاةِ الرِّجَالِ ^{۹۰}				

- ۸۴ ج ۲، ص ۳۳۶.
 ۸۵ ج ۱۰، ص ۹۹.
 ۸۶ ج ۱۹، ص ۸۷.
 ۸۷ ج ۳، ص ۵۳۸.
 ۸۸ همان، ص ۵۴۱.
 ۸۹ همان، ص ۵۴۳.
 ۹۰ ج ۲، ص ۳۰۰.

بحار الانوار: بابُ القسوةِ وَ الخرقِ وَ المراءِ وَ الخصومةِ وَ العداوةِ ^{۹۱}	
وسائل الشیعة: بابُ استِحبابِ اجْتِنابِ شَحْناءِ الرِّجالِ وَ عداوتِهِمْ وَ مَلاحِظِهِمْ وَ مُشارَتِهِمْ وَ التَّباعُضِ ^{۹۲}	
میزان الحکمة: بابُ حُکْمِ قَتْلِ مَنْ نَصَبَ العداوةَ ^{۹۳} وَ بابُ العداوةِ ^{۹۴}	

۱۶. دفاع و جهاد

قرآن کریم، دفاع را وسیله حفظ دین دانسته و می‌فرماید:

وَ لَوْ لَا دَفَعُ اللهُ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ هَدَمْتَ صَوَامِعُ وَ بِيَعُ وَ صَلَوَاتُ وَ مَسَاجِدُ يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللهِ كَثِيرًا.^{۹۵}

اگر خداوند بعضی از مردم را به وسیله بعضی دیگر دفع نکند، دیرها و صومعه‌ها و معابد یهود و نصارا و مساجدی که نام خدا در آن بسیار برده می‌شود، ویران می‌گردد.

رسول خدا ﷺ کسی که از خود دفاع نکند را مبعوض پروردگار شمرده و می‌فرماید:

إِنَّ اللهَ عَزَّ وَ جَلَّ يُبْغِضُ رَجُلًا يُدْخِلُ عَلَيْهِ فِي بَيْتِهِ وَ لَا يُقَاتِلُ.^{۹۶}

خداوند، دشمن می‌دارد مردی را که دشمن، داخل خانه او شود ولی او با دشمنش جهاد و مقاتله نکند.

در موضوع جهاد آیات و روایات فراوانی وجود دارد. امیر مؤمنان علیه السلام می‌فرماید:

إِنَّ الْجِهَادَ بَابٌ فَتَحَهُ اللهُ لِمَنْ خَاصَّةً أَوْلِيَاءِهِ.^{۹۷}

جهاد، دری است که خدای متعال برای دوستان خاص خود گشوده است.

۹۱. ج ۷۰، ص ۳۹۶.

۹۲. ج ۱۲، ص ۳۳۸.

۹۳. ج ۱، ص ۵۸۸.

۹۴. ج ۷، ص ۱۰۳.

۹۵. الحج، ۴۰.

۹۶. عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج ۲، ص ۲۸.

۹۷. الغارات، ج ۲، ص ۳۳۶.

با بررسی کلیدواژه‌ها و ابواب زیر می‌توان به بخشی از آیات و روایات این موضوع دست یافت:

دفاع	دفعه	دفع	یدفع	کلیدواژه‌های قرآنی - حدیثی
یقاتل	امتناع	یمنع	منع	
قیام	جهاد	حرب	قتال	
غزوة	نهضة	مُشَاقَّة	منازعة	
دون ماله	تتافح	یذب	یحامی	
سیف		دون اهله		
<p>الكافی: بابُ أَنْ اللَّهَ يَدْفَعُ بِالْعَامِلِ عَنِ غَيْرِ الْعَامِلِ^{۹۸} وَ بَابُ وُجُوهِ وُجُوهِ الْجِهَادِ^{۹۹} وَ بَابُ فَضْلِ الْجِهَادِ^{۱۰۰} وَ بَابُ أَنْ الْفَرَاتِضَ لَا تُقَامُ إِلَّا بِالسَّيْفِ^{۱۰۱}</p>				ابواب حدیثی مرتبط
<p>میزان الحکمة: بابُ ثَوَابِ الدَّفَاعِ عَنِ عَرَضِ الْمُسْلِمِ^{۱۰۲} وَ بَابُ الدَّفَاعِ عَنِ الْوَطَنِ^{۱۰۳}</p>				

۱۷. شکست و عقب‌نشینی

یکی دیگر از واژه‌های به کار رفته در بیانیه، کلمه «شکست» و «عقب‌نشینی» است. امیر مؤمنان علیه السلام فرمودند:

فِي الصَّبْرِ الظَّفَرُ.^{۱۰۴}

در صبر، پیروزی است.

بخشی از واژگان و ابواب قابل بررسی در این موضوع عبارت است از:

غالب	غلب	هزموا	هزيمة	کلیدواژه‌های قرآنی - حدیثی
کبت	مبهورا	مبهور	مغلوب	
قعس	مقموع	ضعیف	ضعف	

۹۸. ج ۲، ص ۴۵۱.
 ۹۹. ج ۵، ص ۹.
 ۱۰۰. همان، ص ۲.
 ۱۰۱. ج ۷، ص ۷۷.
 ۱۰۲. ج ۷، ص ۱۴۷.
 ۱۰۳. ج ۱۳، ص ۲۴۱.
 ۱۰۴. غرر الحکم، ص ۴۷۷.

عزّ	عزیز	عزّة	نکص	
	ذُلّ	ذلیل	ذلّة	
الغارات: بابُ غارَةِ الضَّحَاكِ بْنِ قَيْسٍ وَ لَقِيَهُ حُجْرُ بْنُ عَدِيٍّ وَ هَزِيمَةُ ^{۱۰۵}				ابواب حدیثی مرتبط
معانی الاخبار: بابُ مَعْنَى الْأَعْلَبِ وَ الْمَعْلُوبِ ^{۱۰۶}				

۱۸. فتنه

مقام معظم رهبری همواره درباره فتنه‌ها سخن گفته و نسبت به آن هشدار می‌دهند. قرآن کریم، فتنه را از مرگ بدتر شمرده است.^{۱۰۷} در آیات و روایات علل پیدایش فتنه و راه‌کار مقابله با آن بیان شده است. بررسی تحلیلی این گزاره‌ها برای بهره‌گیری از آموزه‌های دینی جهت تدوین الگوی اسلامی شناسایی و مبارزه با فتنه ضروری است. بررسی ابواب و کلیدواژه‌های زیر، برای پژوهش در این موضوع سودمند است:

مکر	بَلِيَّتِكُمْ	فتن	فتنة	کلیدواژه‌های قرآنی - حدیثی
شقیّ	اهل غوغاء	ارجاس	خدعة	
اهل البدع		اشرار		
نهج البلاغة: خطبه ۵ و ۵۰ و ۶۳ و ۱۵۱				
التَّشْرِيفُ بِالْمُنَنِ فِي التَّعْرِيفِ بِالْفِتَنِ يَا الْمَلِاحِمَ وَ الْفِتَنِ (ابن طاووس)				
ابواب حدیثی مرتبط				
بحار الانوار: بابُ الْمَكْرِ وَ الْخَدِيْعَةِ وَ الْغِيْشِ وَ السَّعْيِ فِي الْفِتْنَةِ ^{۱۰۸} وَ بَابُ عَلَّةٍ عَدَمِ تَغْيِيْرِ اَمِيْرِ الْمُؤْمِنِيْنَ عَلَيْهِ السَّلَامُ بَعْضَ الْبِدْعِ فِي زَمَانِهِ ^{۱۰۹}				

۱۹. فساد

مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم بارها از فساد سخن گفته‌اند. در آموزه‌های دینی، علل متعددی برای پیدایش فساد بیان شده که یکی از آنها انجام کار بدون علم است.^{۱۱۰}

۱۰۵. ج ۲، ص ۲۸۸.

۱۰۶. ص ۱۷۰.

۱۰۷. البقرة، ۲۱۷: أَلْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ. (فتنه از قتل بزرگ‌تر است).

۱۰۸. ج ۷۲، ص ۲۸۳.

۱۰۹. ج ۳۴، ص ۱۷۶.

۱۱۰. رسول خدا ﷺ: «مَنْ عَمِلَ عَلَىٰ غَيْرِ عِلْمٍ كَانَ مَا يُفْسِدُ أَكْثَرَ مِمَّا يُصْلِحُ.» کسی که کاری را بدون آگاهی انجام دهد، خرابی آن بیش از اصلاحش است. (الکافی، ج ۱، ص ۴۴)

برای تحقیق در موضوع فساد می‌توان از این کلیدواژه‌ها و ابواب بهره گرفت:

فساد	مفسدین	تفسدوا	سوء الدار
سرقة	طغیان	آفة	اصح
خبیث	فاجر	جور	جائر
فاحشة	سفک الدماء	معصية	جائر
زنا	قتل النفس	عذاب	باطل
خیانة	خائن	هلاکت	هلاک
ظالم	ظلم	صلح	هلاک
رشوة	ثبور	قتل	

کلیدواژه‌های قرآنی - حدیثی

تهذیب الاحکام: بابُ الحَدِّ فی السَّرِقَةِ وَ الخِیَانَةِ وَ الخُلْسَةِ وَ نَبْشِ القُبُورِ وَ الخَنْقِ وَ الفَسَادِ فی الارْضِین ^{۱۱۱}	ابواب حدیثی مرتبط
بحار الانوار: بابُ الظُّمِّ وَ انواعِهِ وَ مَظَالِمِ العِبَادِ وَ مَنْ اَخَذَ المَالَ مِنْ غَیْرِ حِلِّهِ فَجَعَلَهُ فی غَیْرِ حَقِّهِ وَ الفَسَادِ فی الارْضِ ^{۱۱۲} وَ بابُ اَنَّهُمْ عَلَی السَّيْرِ وَ لَا یَتَّهَمُ العَدْلُ وَ المَعْرُوفُ وَ الاحْسانُ وَ القِسْطُ وَ المِیزانُ وَ تَرَکُ وَ لَا یَتَّهَمُ وَ اِعداءُهُمُ الكُفْرُ وَ الفُسُوقُ وَ العِصیانُ وَ الفَحْشاءُ وَ المُنْکَرُ وَ البَغی ^{۱۱۳} وَ بابُ الفَسادِ ^{۱۱۴}	
حکم النبی الاعظم صلی الله علیه و آله: بابُ ما یوجبُ الفَسادَ ^{۱۱۵} وَ بابُ ما یُدْفِعُ الفَسادَ ^{۱۱۶} وَ بابُ فسادِ الخاصَّةِ ^{۱۱۷} وَ بابُ فسادِ العَقْلِ ^{۱۱۸} وَ بابُ فسادِ الدِّینِ ^{۱۱۹}	

۲۰. کشور

واژه کشور بیش از پنجاه بار در بیانیه گام دوم، تکرار شده و از آن مفاهیمی چون وطن، سرزمین و زادگاه مورد نظر بوده است. همراهی این کلمه با واژگانی چون مستقل، آزاد، مقتدر، باعزت، سلطه‌ناپذیر، نفوذناپذیر و امنیت، موجب گزینش آن به عنوان یکی از کلیدواژه‌های امنیتی شده است.

۱۱۱. ج ۱۰، ص ۹۹.
۱۱۲. ج ۷۲، ص ۳۰۵.
۱۱۳. ج ۲۴، ص ۱۸۷.
۱۱۴. ج ۷۰، ص ۳۹۵.
۱۱۵. ج ۶، ص ۵۰۹.
۱۱۶. همان، ص ۵۰۵.
۱۱۷. ج ۳، ص ۱۸۷.
۱۱۸. همان، ص ۳۴۵.
۱۱۹. همان، ص ۳۴۷.

وطن مکانی برای حفظ مال، ناموس، عزت و شرف انسان است به همین جهت یکی از نشانه‌های خردمندان، دوست‌داشتن وطن است.^{۱۲۰} امام خمینی (ره) درباره علاقه خود به وطن می‌گوید:

من همیشه در فکر ایران و در فکر وطن خودم قم بودم.^{۱۲۱}

عشق به وطن از موهبت‌های الهی است که موجب توزیع و تناسب جمعیت در نقاط مختلف جهان می‌شود. در حدیثی از امیر مؤمنان علیه السلام آمده:

مِن كَرَمِ الْمَرْءِ بُكَاهُ عَلَى مَا مَضَى مِنْ زَمَانِهِ وَ حَنِينُهُ إِلَى أَوْطَانِهِ وَ حِفْظُهُ قَدِيمِ إِخْوَانِهِ.^{۱۲۲}

از بزرگواری انسان، گریستن بر زمان سپری‌شده‌اش و علاقه او به میهنش و نگاه‌داشتن دوستان دیرینه‌اش است.

همچنین آن حضرت فرمودند:

عُمِّرَتِ الْبُلْدَانُ بِحُبِّ الْأَوْطَانِ.^{۱۲۳}

سرزمین‌ها با وطن‌دوستی، آباد شدند.

برای پژوهش در این موضوع می‌توان از کلیدواژه‌ها و ابواب زیر بهره برد:

بلد	تربة	قرية	اوطان	کلیدواژه‌های قرآنی - حدیثی
مولد	مصر	بُلْدَان	بلاد	
ارض	دار	بيت	مدینة	
اغتراب	سباحة	مسقط رأسه	ديار	
حکمت‌نامه پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله: بابُ الدِّفَاعِ عَنِ الْوَطَنِ ^{۱۲۴}				ابواب حدیثی مرتبط
دانش‌نامه قرآن و حدیث: بابُ مَسْئُولِيَّةِ الْوَلَاةِ فِي أَمَنِ الْبِلَادِ ^{۱۲۵}				
موسوعة معارف الكتاب و السنة: بابُ الدِّفَاعِ عَنِ الْبِلَادِ ^{۱۲۶} وَ الْفَصْلُ الرَّابِعُ: وَاجِبَاتُ الْمُسْلِمِينَ تَجَاوِزَ بُلْدِهِمْ ^{۱۲۷}				

۱۲۰. ن. کة امل الأمل، ج ۱، ص ۱۱.

۱۲۱. صحیفه امام، ج ۶، ص ۴۱۱ و نیز ن. کة ج ۱۳ ص ۱۶۸.

۱۲۲. کنز الفوائد، ج ۱، ص ۹۴.

۱۲۳. تحف العقول، ص ۲۰۷.

۱۲۴. ج ۱۴، ص ۴۴۴.

۱۲۵. ج ۷، ص ۵۰۴.

۱۲۶. ج ۹، ص ۱۸۵.

۱۲۷. همان، ص ۱۸۳.

۲۱. مرز

جمهوری اسلامی ایران هزاران کیلومتر مرز زمینی و دریایی با چندین کشور دارد. مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم بیش از ده بار از واژه مرز استفاده کردند. در این بیانیه آمده:

(انقلاب) ثبات و امنیت کشور و تمامیت ارضی و حفاظت از مرزها را که آماج تهدید جدی دشمنان قرار گرفته بود ضمانت کرد.

قرآن کریم می‌فرماید:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ. ۱۲۸

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، (در برابر مشکلات و هوس‌ها) استقامت کنید و در برابر دشمنان (نیز) پایدار باشید و از مرزهای خود، مراقبت کنید و از خدا بپرهیزید، شاید رستگار شوید.

در حدیثی از پیامبر ﷺ آمده:

رِبَاطٌ يَوْمٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنْ قِيَامِ شَهْرٍ وَ صِيَامِهِ وَ مَنْ مَاتَ مُرَابِطًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَانَ لَهُ أَجْرُ مُجَاهِدٍ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. ۱۳۹

یک روز مرزداری در راه خدا از یک ماه شب زنده‌داری و روزه برتر است و مرزداری که در راه خدا بمیرد تا روز قیامت اجر مجاهد دارد.

برای بررسی این موضوع می‌توان از ابواب و واژگان زیر استفاده کرد:

رِبَاطٌ	حَدَّثَ	تُعُورٌ	کلیدواژه‌های قرآنی - حدیثی
مُرَابِطَةٌ		جِرَاسَةٌ	
الصَّحِيفَةُ السَّجَّادِيَّةُ: الدَّعَاءُ ۲۷			ابواب حدیثی مرتبط
نَهْجُ الْبَلَاغَةِ: الْخُطْبَةُ ۲۷ وَ الْكِتَابُ ۴۶			
مِيزَانُ الْحِكْمَةِ: بَابُ الْمُرَابِطَةِ ۱۳ وَ بَابُ فَضْلِ الْجِرَاسَةِ ۱۳			
مَوْسُوعَةُ مَعَارِفِ الْكِتَابِ وَ السَّنَةِ: بَابُ عِمَارَةِ الطَّرِيقِ وَ إِصْلَاحِهَا ۱۳۲			

۱۲۸. آل عمران، ۲۰۰.

۱۲۹. عوَالِي اللَّائِي، ج ۱، ص ۸۷.

۱۳۰. ج ۲، ص ۳۲۵.

۱۳۱. ج ۲، ص ۳۲۵.

۱۳۲. ج ۹، ص ۱۸۷.

۲۲. نفوذ

هر یک از افعالی که قرآن کریم به شیطان نسبت داده، به یکی از جنبه‌های نفوذ اشاره دارد؛ مانند وحی، وسوسه، القاء، مس، نزع، اغواء، استحفاظ، تسلط، ولایت، تزئین، کید، دعوت، وعده، تخویف، تغیر، تمنی، تسویل، انشاء، اضلال، مشارکه، استفزاز و اجلاب. قرآن کریم در آیه‌ای، به طور صریح، لفظ «شیاطینِ الإنس» را به کار برده که به صورت مخفیانه بین مردم نفوذ می‌کند:

وَ كَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحى بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرَفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَ لَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلَهُمْ فَذَرَّهُمْ وَ مَا يَفْتَرُونَ. ۱۳۳

این چنین در برابر هر پیامبری، دشمنی از شیاطین انس و جن قرار دادیم. آنها برای اغفال مردم، به طور سری و در گوشی به یکدیگر سخنان فریبنده و بی‌اساس می‌گفتند.

کلیدواژه‌ها و ابواب زیر، برای این موضوع، قابل بررسی است:

مکائد	سرّ	سرائر	جاسوس	کلیدواژه‌های قرآنی - حدیثی
فتنة	اشرار	شقیّ	غوغاء	
نفذ	ارجاس	ضمیر	مکنون	
خیانة		معاقل		
نهج البلاغة: الخطبة ۷ و ۲۷				ابواب حدیثی مرتبط
میزان الحکمة: بابُ الإسلامُ أَمْنَعُ المَعَاقِلِ ۱۳۴				

نتیجه

بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی گزارشی تحلیلی از تاریخ گذشته جمهوری اسلامی و وضعیت کنونی آن و چشم‌اندازی تحلیلی از آینده کشور است. در این بیانیه تلاش شده تا همه موضوعات اساسی پیش روی نظام اسلامی مطرح شود. موضوعات مطرح شده در این سند قابل تطبیق با گزاره‌های

۱۳۳. الانعام، ۱۱۲.
۱۳۴. ج ۵، ص ۳۶۵.

دینی است. با معادل یابی واژگان این بیانیه در قرآن و حدیث می‌توان آغازگاه‌های پژوهشی را برای مطالعات بیشتر یافت. یکی از محورهای بیانیه، «امنیت» است. در نگاشته کنونی ۲۲ موضوع مرتبط با امنیت، مورد توجه قرار گرفته و ابواب و کلیدواژه‌هایی جهت جستجو و مطالعه بیشتر، پیشنهاد شده است.

کتاب‌نامه

۱. قرآن کریم، ترجمه مکارم شیرازی، قم، دار القرآن الکریم، دوم، ۱۳۷۳ش
۲. الصّحیفة السّجّادیة، امام سجّاد علیه السلام، قم، نشر الهادی، ۱۳۷۶ش.
۳. امل الآمل، محمّد بن حسن حرّ عاملی، تحقیق سیّد احمد حسینی، بغداد، مکتبة الاندلس.
۴. بحار الانوار، محمّد باقر بن محمّد تقی مجلسی، بیروت، دار احیاء التّراث العربی، دوم، ۱۴۰۳ق.
۵. تحف العقول، ابن شعبه حرّانی، تحقیق علی اکبر غفاری، قم، جامعه مدرّسین، ۱۳۶۳ش.
۶. التّشریف بالمنن فی التّعریف بالفتن (الملاحم و الفتن)، علی بن موسی ابن طاووس، تحقیق مؤسّسه صاحب الامر، قم، مؤسّس صاحب الامر علیه السلام، اول، ۱۴۱۶ق.
۷. تصنیف غرر الحکم و درر الکلم، قم، بوستان کتاب، اول، ۱۳۶۶ش.
۸. تفسیر القمی، علی بن ابراهیم قمی، قم، دار الکتاب، سوم، ۱۴۰۴ق.
۹. تهذیب الاحکام، محمّد بن حسن طوسی، تهران، دار الکتب الاسلامیه، چهارم، ۱۴۰۷ق.
۱۰. ثواب الاعمال و عقاب العمال، محمّد بن علی ابن بابویه صدوق، قم، دار الرّضی، دوم، ۱۴۰۶ق.
۱۱. الجعفریات (الاشعّیّات)، محمّد بن محمّد بن اشعث، تهران، مکتبة النینوی الحدیثة، اول.
۱۲. حکم النّبی الاعظم، محمّد محمّدی ری‌شهری و همکاران، قم، دار الحدیث، ۱۳۸۷ش.
۱۳. حکمت‌نامه پیامبر اعظم، محمّد محمّدی ری‌شهری و همکاران، قم، دار الحدیث، ۱۳۸۷ش.
۱۴. الخصال، محمّد بن علی ابن بابویه صدوق، تحقیق علی اکبر غفاری، قم، جامعه مدرّسین، اول، ۱۳۶۲ش.
۱۵. دانش‌نامه قرآن و حدیث، محمّد محمّدی ری‌شهری و همکاران، ترجمه حمید رضا آژیر و حمید رضا شیخی، قم، دار الحدیث، ۱۳۹۱ش.

۱۶. دعائم الاسلام، نعمان بن محمد مغربی، تحقیق آصف فیضی، قم، مؤسسه آل البيت، دوم، ۱۳۸۵ش.
۱۷. الزهد، حسین بن سعید کوفی اهوازی، قم، المطبعة العلمية، دوم، ۱۴۰۲ق.
۱۸. سيرة ابن هشام، عبد الملك بن هشام حمیری، تحقیق محمد محی الدین عبد الحمید، قاهره، مكتبة محمد علی صبیح، ۱۳۸۳ق.
۱۹. صحیفه امام، سید روح الله موسوی خمینی، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چهارم، ۱۳۸۶ش.
۲۰. عوالم العلوم و المعارف و الاحوال، عبدالله بن نورالله بحرانی اصفهانی، تحقیق محمد باقر موحد ابطحی، قم، مؤسسه الامام المهدي عليه السلام، دوم، ۱۳۸۲ش.
۲۱. عوالمی اللالی العزیزة فی الاحادیث الدینیة، ابن ابی جمهور احسائی، قم، دار سیدالشهداء، اول، ۱۴۰۵ق.
۲۲. عیون اخبار الرضا عليه السلام، محمد بن علی ابن بابویه صدوق، تهران، نشر جهان، ۱۳۷۸ق.
۲۳. عیون الحكم و المواعظ، علی بن محمد لیثی واسطی، قم، دار الحديث، اول، ۱۳۷۶ش.
۲۴. الغارات، ابراهیم بن محمد ثقفی، قم، دار الكتاب الاسلامی، اول، ۱۴۱۰ق.
۲۵. غرر الحكم و درر الكلم، عبد الواحد بن محمد تمیمی آمدی، تحقیق آقا جمال خوانساری و جلال الدین محدث ارموی، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۶۶ش.
۲۶. الكافی، محمد بن یعقوب کلینی، تحقیق علی اکبر غفاری، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چهارم، سال ۱۴۰۷ق.
۲۷. كنز العمال، متقی هندی، تحقیق صفوة سقا، بیروت، مؤسسه الرساله، ۱۴۰۹ق.
۲۸. كنز الفوائد، ابوالفتح محمد بن علی كراچکی، قم، متبة المصطفوی، دوم، ۱۳۶۹ش.
۲۹. مجمع البيان، تهران، انتشارات ناصر خسرو، ۱۳۷۲ش.
۳۰. مشكاة الانوار فی غرر الاخبار، علی بن حسن طبرسی، نجف، المكتبة الحیدریة، دوم، ۱۳۸۵ق.
۳۱. معانی الاخبار، محمد بن علی ابن بابویه صدوق، تحقیق علی اکبر غفاری، قم، جامعه مدرسین، اول، ۱۴۰۳ش.
۳۲. المعجم الاحصایی لالفاظ القرآن الکریم (فرهنگ آماری کلمات قرآن کریم)، محمود روحانی.
۳۳. مکارم الاخلاق، حسن بن فضل طبرسی، قم، دار الرضی، ۱۳۷۰ش.

۳۴. من لایحضره الفقیه، محمد بن علی ابن بابویه صدوق، تحقیق علی اکبر غفاری، قم، جامعہ مدرّسین، دوم، ۱۴۱۳ق.
۳۵. موسوعة معارف الكتاب و السنّة، محمد محمدی ری شهری و همکاران، قم، دار الحدیث، ۱۳۹۰ش.
۳۶. میزان الحکمة، محمد محمدی ری شهری، قم، دار الحدیث، ۱۳۸۴ق.
۳۷. زهة الناظر و تنبيه خاطر، حسین بن محمد حلوانی، قم، مدرسة الامام المهدي عليه السلام، اول، ۱۴۰۸ق.
۳۸. نهج البلاغة، سيّد محمد بن حسين رضی، تحقیق صبحی صالح، ترجمه فیض الاسلام، قم، نشر هجرت، اول، ۱۴۱۴ق.
۳۹. الوافی، محمد محسن فیض کاشانی، اصفهان، کتابخانه امام امیر المؤمنین عليه السلام، اول، ۱۴۰۶ق.
۴۰. وسائل الشیعة، محمد بن حسن حرّ عاملی، قم، مؤسسه آل البيت، اول، ۱۴۰۹ق.
۴۱. وقعة صفین، نصر بن مزاحم، تحقیق هارون عبد السلام محمد، دوم، مكتبة آية الله المرعشي، قم، ۱۴۰۴ق.

